

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ
ҒОЯСИ ТУРКУМИ

**МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСINI
ХАЛҚИМИЗ ОНГИГА СИЊДИРИШ
ОМИЛЛАРИ ВА ВОСИТАЛАРИ**

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАН ВА ТЕХНИКА ДАВЛАТ ҚЎМИТАСИ
РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ ВА МАЪРИФАТ КЕНГАШИ
ЎЗБЕКИСТОН ФАЙЛАСУФЛАРИ МИЛЛИЙ ЖАМИЯТИ

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСИНИ ХАЛҚИМИЗ ОНГИГА СИНГДИРИШ ОМИЛЛАРИ ВА ВОСИТАЛАРИ

*“Миллий истиқлол ғояси:
асосий тушунча ва тамойиллар” ўқув фани бўйича
Махсус методологик комиссия тавсия этган*

ТОШКЕНТ — 2002
“IJD DUNYOSI” НАШРИЁТ УЙИ

Матн муаллифлари - **В. Каримова, А. Умаров, М. Қурошов**

Миллий истиқлол ғоясини мамлакатимиз фуқаролари онгига сингдириш ниҳоятда муҳим. Маънавий соҳанинг ўзига хос қонуният ва хусусиятлари бор. Миллий истиқлол ғоясини фуқаролар қалби ва онгига сингдириш жараёни ҳам ана шу қонуният ва хусусиятларга асосланади.

Бугунги кунда бу ғояни халқимиз онгига сингдириш омиллари ва воситалари нималардан иборат, улар қандай амалга оширилмоғи даркор? деган масалалар пайдо бўлмоқда. Қўлингиздаги китобча ана шу масалаларнинг қисқа баёнига бағишланган.

Рисола кенг китобхонлар учун мўлжалланган бўлиб, ундан таълим-тарбия, тарғибот-ташвиқот жараёнида, маъруза ва амалий машғулотлар, давра суҳбатлари ва бошқа тадбирларни ўтказишда фойдаланиш мумкин.

Рисола тўғрисидаги фикр-мулоҳазалар билан қуйидаги манзилга мурожаат қилишингизни сўраймиз: *Тошкент шаҳри, Мустақиллик майдони, 5. Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти. Телефон: 139-17-31.*

Илмий муҳаррир —

академик **Т.Рисқиев**

Масъул —

ф.ф.д. **Қ. Назаров** қайта ишлаган ва
нашрга тайёрлаган

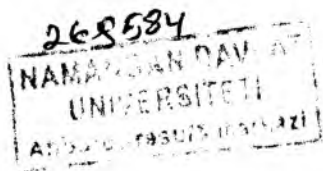
Муҳаррирлар —

А.Тошхўжаев, М.Қаршибоев

ISBN 5-633-01270-4

© Ўзбекистон файласуфлари
миллий жамияти, 2001.

© «Ijod dunyosi» нашриёт
уйи, 2002.

СУЗ БОШИ

Миллий истиқлол ғоясини халқимиз онгига сингдириш ҳозирги кундаги долзарб вазифага айланиши бежиз эмас. Президентимиз айтганларидек, замон “Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат” билан курашишни талаб этмоқда. Ғоялар кураши тарихида бўлганидек, ҳозирги даврдаги ғоявий кураш ҳам ниҳоятда кескин ва серқирра жараёнدير.

Жамиятимизни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан юксалтириш, фуқароларнинг маънавий камолатга эришишини таъминлаш, мамлакат мустақиллигини мустаҳкамлаш борасидаги саъй-ҳаракатларнинг янада унумлироқ бўлишига олиб келади. Меҳнат, ижод, амалий фаолият туфайли пировард мақсад - Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлигини таъминлашга қаратилган фаолиятда миллий ғоянинг элни бирлаштириш, фаоллаштиришга сафарбарлик кучидан фойдаланиш жуда муҳим. Бунга доир йўл-йўриқ, усул ва услублар ҳам унинг серқирралиги ва кенг қамровлиги билан белгиланади. Миллий ғоя жамиятимиз ҳаётининг барча жабҳаларида ўз таъсирини кўрсатиб, кўп миллатли Ўзбекистон халқининг орзуинтилишларини рўёбга чиқаришга хизмат қилади. Жамиятимиз фуқаролари унинг жозибадор кучидан фойдаланмоқлари лозим. Бунда кексалар ўзларининг ибратли ҳаёт тажрибалари, ёш авлоднинг эса ғайрат

ва шижоат билан мақсад сари интилишлари яхши натижа беради. Миллий истиқлол ғоясининг сафарбарлик кучи мамлакатни “Ягона Ватан” деб тушунувчи ҳар бир миллат вакиллари, турли диний эътиқоддаги, турли ижтимоий табақага тегишли кишиларнинг умумий интилишлари, ўй-орзусида, фикр ва амалиётида намоён бўлади. Бунда фуқароларнинг мустақилликни мустақкамлашга бўлган интилишлари, дунёвий, диний, миллий, умумбашарий қадриятларга фаол муносабати намоён бўлади. Бу жиҳатлар миллий истиқлол ғоясини халқ онига самарали сингдириш омиллари сифатида хизмат қилади.

Миллий истиқлол ғоясини сингдириш воситаларининг турли-туманлиги, юқорида таъкидланганидек, унинг кенг қамрови, ягона улўф мақсади, ҳаётбахш тамойиллари билан белгиланади. Ушбу жараёнда давлат ва нодавлат-нотижорат ташкилотлари, уюшмалар, жамғармалар, ижодий ташкилотлар, олий ўқув юртлари, умумтаълим ўқув даргоҳлари, касб-ҳунар муассасаларининг — бутун жамиятнинг фаол иштироки муҳим аҳамият касб этади. Шу билан бирга, маҳалла, оила ва жамоатчилик фаолияти ҳам етакчи ўрин тутаяди.

Миллий истиқлол ғояси — асосий тушунча ва тамойилларининг моҳият-мазмуни, фалсафий негизи ва тарихий илдизларини тўғри тушунадиган, фаол зиёлилар билан бирга барча маънавий-маданий тadbирларни амалга оширувчи мутахассислар бу борада яна ҳам фаолроқ иш олиб боришлари лозим. Бунда универсал технологиялар, янги ахборат воситалари, таълим — тарбия ва тарғибот-ташвиқотнинг илғор усулларидан самарали фойдаланиш кутилган натижани бериши мумкин. Буларнинг барчаси жамият ҳаётида ғоявий бўшлиққа йўл қўймаслик, ёт ва за-

рарли мафкуралар хуружига қарши зарба бериш, огоҳлик асосида яшаш тўғрисида шакллантиришга хизмат қилади. Ушбу рисолада мазкур масалалар тўғрисида батафсилроқ фикр юритишга ҳаракат қилинган.

ҒОЯВИЙ ТАРБИЯ ТУШУНЧАСИ

Миллий истиқлол ғояси Ўзбекистон халқининг туб манфаатлари, асрий орзу-умидлари, эзгу ниятлари, буюк мақсадларини ифода этиб, халқнинг ўз мақсад-муддаоларига эришиш учун маънавий-руҳий куч-қувват бўладиган пойдевордир. Бу жараён жамият аъзоларининг туб манфаатларини кўзда тутди, бинобарин, ҳар бир фуқарони миллий истиқлол ғояси руҳида тарбиялаш шу юртнинг фарзандлари учун муқаддас бурчдир.

Тарбия нима? Агар “тарбия” тушунчасининг туб маъносига эътибор берадиган бўлсак, бу — инсоннинг ўзи ва ўз хулқи ҳақидаги тасаввурининг тўғри ва холис бўлишини таъминловчи мураккаб жараёндир. Яъни, тарбияланган одам тарбиясиз одамдан шуниси билан фарқ қиладики, биринчиси, у ўзининг ким эканини, амалга ошираётган кундалик хатти-ҳаракатлари, амаллари, ўй-фикрлари ўзи ва ўзгалар учун қанчалик манфаатли, фойдали эканини англайди, ўзини нохуш ҳаракатлардан тияди ва назорат қилади. Тарбиясиз одам эса, афсуски, ўз амаллари нафақат ўзгаларга, ҳатто, ўзига ҳам зиён, бефойда, бемаъни эканини билмайди. Шундан келиб чиқиб, ҳар қандай тарбиянинг бош мезони тарбияланувчида ўзи ва ўз фазилатлари ҳақида тўғри тасаввурларни шакллантиришдан иборат дейиш мумкин.

Ҳар бир даврнинг ўзига хос тарбиявий усул ва во-

ситалари бўлади. Қадим замонлардан тарбия ёш авлоднинг кекса авлод тажрибаларини ўзлаштириш шакллари билан бири сифатида қараб келинган. Тарбия асосан меҳнат фаолияти (овчилик, чорвачилик, деҳқончилик ва шу каби) жараёнида, турли урф-одатлар, маросимлар ўтказиш вақтида амалга оширилган. У, асосан, жисмонан бақувват бўлишга қаратилган. Психолог Д.Эльконин болалар ўйини тарихини таҳлил қилиб, тараққиётнинг маълум даврига қадар, умуман, болалар ўйини категориясининг ўзи бўлмаганини исбот қилган. Лекин ўша пайтларда катталарнинг болаларга таъсири бевосита бўлиб, тарбия жараёни ҳозиргидан фарқли шароитларда кечган. Меҳнат фаолиятининг кўпқиррали бўлгани ва мураккаблашиб бориши боис катталар билан болалар ўртасидаги муносабатларда рўй берган ўзгаришлар туфайли ўзига хос болалар жамияти пайдо бўлган ва бу жамият аъзолари катталар тажрибасини ўзлаштиришнинг турли-туман йўллари топиб, ўз ҳаёти ва фаолиятини такомиллаштириб борган. Бу биринчи навбатда касб-ҳунар турларининг кўпайиши ва такомиллашиб бориши билан ҳам боғлиқ бўлган.

Бола истаган соҳа бўйича таълим-тарбия олиб, ўзи хоҳлаган ихтисосликни эгаллашга ҳақли. Лекин унинг хоҳиш билан жисмоний имконияти ҳар доим ҳам бири-бирига мос келмайдими. Одатда, ота касбини, тўғрироғи, бобо мерос касбини тутган ёшлар ҳаётда кўпроқ муваффақият қозонади. Чунки болада отанинг қони, унинг лаёқати бўлади. Демак, касб тарбияси, болани ёшлиқдан эл-юртга фойдаси тегадиган меҳнат фаолиятига йўналтириш ҳам мафқуравий аҳамиятга эгадир.

ҒОЯВИЙ ТАРБИЯНИНГ МОҲИЯТИ

Шахс тарбиясининг муҳим йўналиши — бу ғоявий тарбиядир. Бу — инсон онги ва тушунчалари тизимида ҳаёт ҳақидаги фалсафий, сиёсий, ҳуқуқий, диний, эстетик, ахлоқий, бадий, касбий қарашларни мақсадли шакллантириш жараёнидир. Ҳар қандай тарбия жараёни охир-оқибат, ўз мақсад ва моҳиятига кўра ғоявий тарбиядир. Чунки, оилани ёки болалар боғчасиними, маҳалла, мактаб, коллеж, лицей, университет ёки академияни оламизми — ҳаммасида бериладиган таълим ва тарбия жараёнлари талаба ва тингловчилар дунёқарашини кенгайтириш, уларнинг онгини илмий асосланган билимлар билан бойитиш ҳамда жамият учун, унинг равнақи учун керак бўлган сифатларни камол топтиришга йўналтирилган бўлади. Бу ишлар боланинг дунё ҳақидаги, оламнинг ривожланиш қонуниятлари, инсоний муносабатлар борасидаги ўзига хосликлар, ахлоқ тамойиллари, гўзаллик ҳақидаги тушунчаларини кенгайтиришга хизмат қилади. Бу — том маънода мафкуравий тарбиянинг асоси, пойдеворидир. Шунинг учун мафкурасиз инсон, мафкурасиз гуруҳ, миллат, халқ, жамият бўлиши мумкин эмас.

Нима учун бир жамият, ижтимоий гуруҳ (масалан, сиёсий партия, ижтимоий ҳаракат) мафкурасини бошқа бир ижтимоий гуруҳга мажбуран сингдириш нотўғри. Чунки мафкура — муайян ижтимоий гуруҳ аъзоларига хос ўзларидаги мавжуд эҳтиёжлар, тилак, орзу, умидлар ҳамда манфаатлар асосида ўша гуруҳнинг қарашлари, тасаввурлари дунёси ҳамда ғояларининг маҳсули сифатида яратилади. Унда бошқалар манфаатлари ифодаланмаслиги ҳам мумкин. Бас, шундай экан, ўзгалар манфаатини кўзловчи мафкурани халқ онгига зўрлаб сингдириб бўлмайди. Масалан, америкаликлар-

нинг ўз мафкуравий қарашлари бор, бу қарашлар тизими ҳар бир америкаликни юрти билан фахрланиш, унинг келажаги учун қайғуриш, бу йўлда тинимсиз изланиш ва меҳнат қилишга ундаши табиий. Лекин бу қарашларга суянган ва уларни чуқур таҳлил қилиб ўрганган ҳолда биз ҳам фақат шундай қилсак бўлар экан, биз ҳам фақат шу йўлдан бораем, деб бўлмайди. Чунки ҳар бир жамият ривожининг ўзига хос қонуниятлари мавжудки, ўша жамият аъзолари уларни ўзларининг туб мақсад ва манфаатлари асосида шакллантиради.

ҒОЯВИЙ ТАРБИЯНИНГ МАҚСАДИ

Ғар қандай *мафкуравий тарбиянинг мақсади* — жамиятнинг ҳар бир аъзоси ва улар тимсолида ҳар бир ижтимоий қатлам, гуруҳнинг тарбиявий даражасини таъминлашдир. Бу пировард натижада ўша жамият ривожига туртки берувчи илғор ғояларнинг ҳар бир фуқаро томонидан онгли равишда ўзлаштирилишини, унинг тафаккур ва фикрлаш тарзига айлантирилишини таъминлайди. Шу маънода, миллий истиқлол мафкуриси Ўзбекистонда яшаб, ижод қилаётган ҳар бир фуқаро онги ва шуурида асрий миллий қадриятларимиз, халқимизнинг бугунги ва келгусидаги манфаатларини ифодаловчи энг соғлом ғоялар ва фикрлар тарзида - халқ тафаккури тарзида ўз ифодасини топиши лозим. Бу жиҳат мафкуравий тарбиянинг бош хусусиятларидан биридир.

Мафкуравий тарбиявийлик, энг аввало, юксак эътиқод, иймон, Ватан ва халқ олдидаги масъулият, ватанпарварлик, фидоийлик каби фазилатларда намоён бўлади.

ЁШЛАРНИ ҒОЯВИЙ ТАРБИЯЛАШ

Соғлом ғоялар тарбияси — юксак дунёқараш ва эътиқод тарбиясини англатади. Дунёқараш - тартибга солинган, яхлит онгли тизимга айлантирилган билим, тасаввур ва ғоялар мажмуи бўлиб, у шахсни жамиятда ўзлигини сақлаган ҳолда муносиб ўрин эгаллашга чорлайди.

Мустақиллик йилларида шаклланаётган янгича дунёқараш ёшларда Ватанга садоқатни, миллий қадрият ва анъаналарга муҳаббатни, ўз яқинларига меҳрибонликни танлаган йўли — касби, маслаги ва эътиқодига содиқликни назарда тутди. Янгича фикрлаш ва янгича тафаккур айнан мустақиллик мафкураси руҳида тарбия топиб, сайқалланган миллий онг, дунёқараш ва эътиқод маҳсулидир.

Ёшлик, ўспиринлик даври дунёқарашнинг шаклланиши, эътиқоднинг мустақамланиши учун ўта сезгир, психология тили билан айтганда, “сензитив” босқич ҳисобланади. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, бу давр нафақат шаклланиш учун, балки, агар маълум бир қарашлар тизими мавжуд бўлса, уларни ўзгартириш учун ҳам қулайдир. Шу боис мафкуравий таъсирлар бевосита ёшлар аудиториясига, уларнинг қалби ва онгига қаратилган бўлади.

МАСЪУЛИЯТ

Ғоявий тарбия мезонларидан бири бу масъулият туйғуси билан яшаш хусусиятини шакллантиришдир. Масъулият одамнинг ҳар бир амали, фаолияти маҳсулини тўлиқ тасаввур қилган ҳолда, унинг ўзи ва ўзгалар учун нима наф келтиришини англай олиш қобилияти-

дир. Масъулиятни ҳис қилган инсон ишни доимо пухта режалаштириб, унинг оқибатларини олдиндан тасаввур қила олади ва зарур натижага эришиш учун бутун кучи ва салоҳиятини сафарбар этишга қодир бўлади.

Шахсий масъулиятни *фуқаролик масъулияти*дан фарқлаш лозим. Биринчиси — шахснинг кундалик фаолиятидан келадиган шахсий манфаатни назарда тутса, иккинчиси, жамият манфаатларини назарда тутди. Фуқаролик масъулиятини ҳис этган инсон, энг аввало, ўзи меҳнат қилаётган жамоа ёки таълим олаётган ўқув даргоҳи, ўз маҳалласи ва юрти равнақини ўйлайди. Мустақил Ўзбекистон фуқаролари учун ягона мақсад Ватан равнақи, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлиги учун хизмат қилиш бўлса, демак, ҳар бир инсон фуқаролик масъулиятининг маъно-мазмунини ана шу ғояларни амалга оширишда деб билиши даркор.

Охирги йилларда Фарбда кенг тарқалган бир назарияга кўра, одамлар масъулият нуқтаи назаридан икки тоифага бўлинади. Биринчи гуруҳ ўз ҳаётида рўй бераётган воқеа ва ҳодисаларнинг сабабчиси, масъули деб фақат ўзларини тасаввур қилади (“Мен ўзим барча нарсаларга масъулман. Менинг ҳаётим ва ютуқларим фақат ўзимга боғлиқ, шу боис ўзим учун ҳам, оилам учун ҳам ўзим жавоб бераман”). Иккинчи гуруҳ барча воқеа, ҳодисаларнинг сабабчиси ташқи омиллар, бошқа одамлар — ота-она, ўқитувчилар, ҳамкасблар, бошлиқлар, танишлар, қўни-қўшни ва бошқалар деб ҳисоблайди.

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, иккинчи шаклдаги масъулият кўпроқ ўсмирларга хос экан, уларнинг деярли 84 фоизи масъулиятни фақат бошқаларга юклашга мойил экан. Америкалик олим Дж. Роттер ана шу асосда “назорат локуси” тушунчасини илмий асослаб берган. Унинг киритган фикрича, масъулиятни ўз зиммасига олишга

ўрганган болаларда хавотирлик, нейротизм, асабийлашув, жаҳолат каби салбий сифатлар кам учрар экан. Улар ҳар кимнинг фикрига эргашиб кетавермасдан кўп нарса-ни ўз қарашлари асосида ҳал этар экан.

Демак, масъулиятни ҳис қилган болалар ҳаётга тай-ёр, фаол, эркин ва мустақил фикрловчи бўлади. Уларда масъулият билан бирга, ўз-ўзини англаш, шахсий гурур туйғулари ҳам юксак бўлади. Шунинг учун ҳам мафкуравий тарбиянинг муҳим йўналиши сифатида ёшларда она Ватан олдидаги бурч, ўз тақдири учун масъулият, маҳалла, меҳнат жамоаси, оила ва яқин кишилар ҳаёти учун жавобгарлик ҳиссини тарбиялаш муҳим аҳамиятга эгадир.

ЭЪТИҚОД

Психологик ҳамда ижтимоий-психологик тушунча бўлиб, одамнинг муайян қараш, таълимот назария, ҳаётий ақида, қадрият ёки фаолият тамойилларини эмоционал-ҳиссий қабул қилиш жараёнида шаклланган собит фикр ва тасаввурлар мажмуидир. Ёки бошқача айтганда, эътиқод, маълум қадриятлар, диний ёки дунёвий маслаклар, муносабатларнинг инсон қалбида яшаш фалсафаси, фаолият дастури сифатида қабул қилинишидир. Агар шу жараённинг оқибати ўлароқ одамда диний ёки дунёвий маслак, ишонч каби турғун муносабатлар шаклланган бўлса, биз уни эътиқодли одам деб атаймиз. Инсоннинг инсонлиги, унинг жамиятдаги ўрни ва нуфузи ҳам маълум маънода унинг эътиқоди билан белгиланади. Айрим инсонлар бутун умри мобайнида фақат битта нарсага эътиқод қилади. Масалан, Франциялик машҳур сайёҳ Кусто ва унинг командаси ҳақидаги фильм-

ни ҳамма кўрган. Бир қарашда у бутун умрини денгиз ҳаёти ва ундаги сирли воқеалар, ҳайвонот дунёсини кашф этишга бағишлагандек туюлади. Денгиздан жуда узоқда яшайдиган, ундан манфаат кўрмайдиган одамлар учун бу тадқиқотчининг ҳаёти ва ишлари кераксиз бир нарсадек туюлади. Лекин бу олимнинг ўз ишига садоқати, эътиқоди шу даражада кучлики, уни бутун дунё, соғлом фикрловчи ҳар бир инсон жуда юксак қадрлайди. Бу каби одамларнинг бошқа соҳалардаги хизмати кам бўлиши мумкин, аммо башариёт уни юксак эътиқоди учун ҳурмат қилади. Демак, эътиқодсизликдан кўрқиб керак, агар ҳеч нарсага ишонмайдиган, мақсад-маслаги номаълум кишини кўрсангиз, унга ёрдам бериш лозим, чунки бу одамдаги эътиқодсизлик нафақат унинг ўзига, балки атрофдагиларга ҳам зиён келтиради.

Эътиқодли одам, аввало, фойдали иш билан шуғулланади, ўзгаларга зиён келтирувчи амаллар қилмайди, ёлғон гапирмайди. У ҳар доимо лафзига амал қилади, яъни бир нарсани қиламан, деб аҳд этса, бутун кучи ва иқтидорини сафарбар қилиб, уни албатта бажаради, бошлаган ишини охирига етказди. Эътиқодли инсон нима қилаётганини, нима учун айнан шу ишни қилаётганлигини жуда яхши билади. Шу боис ҳақиқий эътиқод эгаси илмга интилади, ўз олдига аниқ мақсад қўйиб яшайди, ҳар томонлама баркамол бўлишга тиришади, яхшиларга ошно бўлиш, буюкликка ҳавас унинг ҳаётий шиорига айланади. Ҳақиқий эътиқод соҳиби ўзидан оиласига, фарзандларига, инсониятга нимадир қолдиришни истаб яшайди. Шунинг учун ҳам эътиқод, шахсдаги журъат, мардлик, фидойилик, ирода, виждон, қатъият, ҳалоллик, инсонпарварлик, ватанправарлик каби фазилатлар билан боғлиқдир.

ИЙМОН

Арабча сўз бўлиб, луғавий маъноси ишончдир. Ҳақиқий эътиқод эгаси бўлган одамда иймон ҳам бўлади. Буюк меросимиз ҳисобланмиш “Авесто”да иймон ва эътиқоднинг ўзаро алоқаси ва унинг инсон тафаккур тарзи билан боғлиқлиги хусусида шундай дейилган:

*Ақлли ва иймонли кимсаларга
Бағишлайман шодлик, бардам руҳ...
Эътиқодман, Митраман,
Мудом сабоқ бермоқчиман,
Иймон билан фикр айласин.
Иймон билан сўз сўзласин,
Ва иймонга амал қилсин.*

Иймон келтириш ёки ишонч шундай психологик ҳолатки, унда шахснинг эътиқодига мос келадиган, муайян нарса ва ҳодисалар таъсирида онгда ўрнашиб қоладиган тасаввурлар мажмуи етакчи ўрин тутади. Иймоннинг нима экани кўпинча шахс томонидан чуқур таҳлил қилинмайди, текширилмайди, чунки, унда инсоният тажрибаси, шахс эътиқод қилган ижтимоий гуруҳнинг қарашлари мужассам бўлади. Масалан, Оллоҳга иймон келтириш ҳар бир мусулмон учун фарз ҳисобланади. Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом Оллоҳ таоло тарафидан келтирилган барча хабарларга тил билан иқрор этиб, дил билан тасдиқлашга иймон дейилади, яъни Куръони Карим ва Ҳадиси шарифлар орқали Оллоҳ тўғрисидаги, жаннат ва дўзах, қиёмат каби ғайбий нарсалар ҳақида берилган хабарларга ишонч — шариатда иймон деб юритилади, деганлар. Ўша Ҳадиси шарифда яна “Ватанни севмоқ — иймондандир” деб зикр этилган. Бу-

лар оддий фуқарода шубҳа уйғотмайдиган, халқ менталитетига, унинг иймонига айланиб кетган кадриятдирки, уларга ишониш ҳар бир мусулмоннинг ва соғлом фикр юритувчи инсоннинг бурчидир. Шунинг учун ҳам халқ, ватан хоинларини “иймонсизлар” деб лаънатлайди, зеро, туғилиб ўсган ерни муқаддас билиш, киндик қони тўкилган тупроқни соғиниш, Ватан равнақи йўлида баҳоли қудрат виждон билан меҳнат қилиш — иймонлилик белгисидир.

Иймон тушунчасига фақат диний тушунча сифатида қараш тўғри эмас. Чунки ҳар куни фойдали бир амал, савоб иш қилиш, солиҳ хулқ соҳиби бўлиш, бутун инсониятга меҳр-муҳаббати билан қараш, жамиятдаги хулқ меъёрларини қалбан ҳис қилиб, уларни бузмасликка интилиш ҳам иймондандир. Агар бола ёшликдан гўзал хулқларни эгаллашга интилиб яшаса, мусулмончилик одатлари, хушхулқлилик тамойилларини ўзлаштириб боришга руҳан тайёр бўлса, уни иймонли бўлиб тарбия топяпти, дейиш мумкин.

Соғлом дунёқараш, масъулият, иймон ва эътиқодни ёшлар онгида шакллантиришнинг қуйидаги асосий объектив шарт-шароитлари ва омилларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

а) ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий муҳит. Ёшларда соғлом эътиқод ва юксак дунёқарашнинг шаклланиши учун маълум муҳит ҳам зарур. Ўзбекистонда бу борада улкан ишлар амалга оширилмоқда. Президентимиз Ислам Каримов томонидан мустақилликнинг дастлабки кунлариданоқ миллий кадриятларимизни тиклаш, тарихимизни холис ва чуқур ўрганиш, буюк аجدодларимиз хотирасини ёд этиш, бой илмий-адабий меросни ўрганиш, халқ маънавиятини юксалтириш миллий сиёсатимизнинг устувор йўналишларидан бирига айланди. Ижтимоий ва сиёсий институт-

лар — давлат ва нодавлат ташкилотлари, сиёсий парти-
ялар, иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватловчи жам-
фармаларнинг ташкил этилиши ўзига хос ижтимоий
муҳитни шакллантирди. Бу эса, ўз навбатида, ёшлар-
нинг буюк келажак бунёдкори бўлиб вояга етишиши-
да муҳим ўрин тутмоқда.

б) соғлом ғоялар. Ўзбекистон ўз мустақиллигини қўлга
киритгач, давлатимиз раҳбари томонидан илгари су-
рилган, халқ томонидан эътироф этилган илғор ғоялар
бугунги кунда шундай фаол кучга айланганки, улар
ёшларнинг психологик ва ижтимоий эҳтиёжларига тўла
жавоб беради. Зеро, Ватаннинг равнақи, юртнинг тинч-
лиги, халқ фаровонлиги, миллатлараро тотувлик, иж-
тимоий ҳамкорлик, комил инсон тарбияси учун яра-
тилган шароитлар, айнан келажакимиз бўлган ёшлар-
нинг манфаати учун хизмат қилади.

в) сиёсий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг ўсишида сиё-
сий партияларнинг ўрни ва аҳамияти катта. Улар ўз
фаолияти билан фикрлар хилма-хиллиги ва қарашлар
ранг-баранглигига асосланган демократик жамият бар-
по этиш ғоясининг амалга ошишига хизмат қилади.

Ўзбекистондаги ҳар бир партия ўз дастурий мақсад-
ларини рўёбга чиқариш учун ҳуқуқий асос ва қонуний
кафолатларга эга. Фуқаролар учун қайси сиёсий партия-
нинг қарашларига қўшилиш ёки қўшилмаслик ихтиё-
рий бўлиб, бундай эркинлик ёшларни фикрлашга, ўзи-
ча мустақил йўл танлашга хизмат қилади. Ҳар бир партия-
нинг ўз дастурий ғояларини ҳаётга татбиқ этиш жараё-
нида миллий истиқлол мафкурасининг асосий тамой-
илларига амал қилиши ҳаётнинг бош мезонидир. Чун-
ки, халқ манфаатлари, истиқлол ғоялари, қайси сиёсий
ва мафкуравий кучга мансублигидан қатъи назар, барча
юртдошларимиз учун муқаддасдир. Бу аслида том маъ-
нодаги сиёсий маданиятнинг белгисидир.

Фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш чинакам демократик фуқаролик жамияти куришнинг муҳим омили. Бу ўринда шуни таъкидлаш жоизки, шахнинг ҳуқуқий онги юксак, билими етарли бўлиши, лекин унда ҳуқуқий маданият етишмаслиги, у фуқаро сифатида ўз халқи ва Ватани олдидаги бурч ва масъулиятини теран англамаслиги мумкин. Шунинг учун ҳам фуқаролар, айниқса, ёшларда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш мафкуравий тарбиянинг муҳим шартидир.

Ҳуқуқий маданиятни шакллантириш омиллари қуйидагилардир:

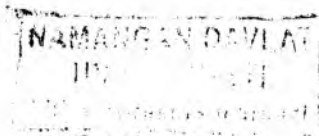
- ҳуқуқий маданиятга оид оммабоп адабиётлар;
- таълим муассасаларида ҳуқуқий маданиятга оид махсус ўқув курслари;
- ижтимоий мулоқотнинг ҳуқуқий тамойиллари мавзуйга оид тадбирлар;
- мустақилликнинг инсон манфаатларига қаратилган ҳуқуқий асосларини кенг халқ оммаси орасида тарғиб этиш ва бошқалар.

2) ёшларнинг билим даражаси. Илғор гоёларни амалга оширишнинг яна бир муҳим шарти уларни ўзлаштириши лозим бўлган ижтимоий қатлам ёки гуруҳнинг билим савияси, маълумотлилик даражасидир. Ўзбекистон Республикасида қабул қилинган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва “Таълим тўғрисида”ги қонун ёшларнинг билим ва малакасини оширишга қаратилган тарихий ҳужжатлардир, улар ҳар бир ёшнинг билим даражасини оширишга, дунёқарашини кенгайтиришга хизмат қилади.

Агар ўсмир ёки ўспиринда ёшлиқдан китобга, билимга меҳр шаклланмаган бўлса, унинг билими саёз, тушунчалари тор бўлса, у соғлом гоёни зарарли гоёдан, дунёвийликни даҳрийликдан, зиёни жаҳолатдан фарқлай олмайди. Гоёвий соғломлик ҳар қандай ғайрита-

бий фикрларга муносиб жавоб беришни, ёт ва зарарли ғояларга нисбатан мафкуравий иммунитетни, турли ақидапарастлар билан асосли ва танқидий мунозара олиб боришни, ўз нуқтаи назарининг тўғрилигига ишонч-эътиқод туйғусини камол топтиришни тақозо этади.

д) одатий, анъанавий фикрлаш тарзидан янгича, илғор фикрлашга ўтиш мафкуравий янгиланишлар жараёнининг муҳим хусусиятидир. Таъкидлаш лозимки, инсон ўзи учун одатий бўлиб қолган фикрлаш тарзидан осонликча воз кечолмайди, чунки эскича фикрлаш бир қарашда қулай бўлиб кўринади. Бунда арифметикадаги мантиқ билан алгебрадаги мантиқ қоидасига қиёслаш мумкин. Арифметикани ўзлаштирган бола алгебрадаги айният, теоремаларни руҳан қийналиб қабул қилгани каби, инсон тафаккури ҳам ижтимоий ҳаёт ўзгаришларини бирдан қабул қилолмайди. Лекин янги давр, янгича ислоҳотлар, демократия, бозор муносабатлари айнан тафаккур ва фикрдаги ўзгаришларни тақозо этади ва бу — ривожланишнинг, тараққиётнинг асосий шартидир. Шунинг учун миллий истиқлол ғояси асосий тушунча ва тамойилларининг кенг омма қалби ва онгига сингиши бирданнига, тез ва бир текисда рўй бермайди. Бу — мураккаб, босқичма-босқич амалга ошадиган жараён бўлиб, бу жараёнда, бошқа ижтимоий қатлам вакиллари билан фарқли ўлароқ ёшлар ташаббускорлик кўрсатиши ва ўз дунёқараши ва эътиқоди билан бошқаларга таъсир кўрсатиши керак.

ОИЛАВИЙ ВА МАФКУРАВИЙ ТАРБИЯ

Шахс маънавияти, унинг дунёқараши, инсоннинг тасаввур ва эътиқодига алоқадор кўникмалар мажмуи асосан оилада шаклланади. Шу маънода, оила — ҳақиқий маънавият ўчоғи, мафкуравий тарбия омили ва муҳитидир. Бинобарин, миллий мафкурамизга хос илк тушунчалар инсон қалби ва онгига, аввало, оила муҳитида сингади. Бу жараён боболар ўғити, ота ибрати, она меҳри орқали амалга оширилади.

Оила, унинг асрлар мобайнида сақланиб келаётган муқаддас анъаналари орқали ёшларда Ватанга муҳаббат, иймон-эътиқод, масъулият, ватанпарварлик, инсонпарварлик, илмга иштиёқ ва маданият кўникмалари шаклланади. Зеро, ҳар бир фуқаро оиланинг жамиятдаги ўрни ва вазифасини, Ватаннинг остонадан бошланишини тушунмасдан туриб, ўзини мукаммал инсон деб ҳис қила олмайди.

Болаларда ёшликдан халқ ва юрт тақдири учун фидойилик туйғусини шакллантириш мафкуравий тарбияда муҳим ўрин тутди. Бунинг учун бола ҳаётининг дастлабки йилларидан бошлаб, уни нарсалар олами билан таништиришнинг миллий анъаналаримизга хос шаклларини қўллаш лозим. Бу жараёнда миллий турмуш тарзимизга ёт бўлган “жангари” ўйинчоқлар, мультфильмлар, кинофильмлардан имкон қадар фойдаланмаслик керак. Шарқона одоб ва башариятнинг эзгу интилишларини акс эттирувчи ўйинлар, ўйинчоқлар, расмли китобчалар, миллий эртақлар асосида яратилган мультфильмлар болалардаги илк ёшликдан мафкуравий қарашларнинг тўғри шаклланишида қўл келади. Масалан, болалар ўртасида машҳур бўлган “Зумрад ва Қиммат”, “Ёрилтош”, “Хўжа Насриддиннинг саргузаштлари” каби қатор эртақлар

орқали болаларда яхшиликка муҳаббат, ёмонликка нафрат туйғуларини тарбиялаш, адолат тантанасига ишонч ҳиссини уйғотиши мумкин.

ОТА-ОНАЛАР САВОДХОНЛИГИ

Юқорида тилга олинган тарбия шакллари амалга оширишнинг энг қулай йўли — аввало, *ота-оналарнинг маънавий билим савиясини ошириш*, уларда соғлом тафаккур ва замонавий дунёқарашни шакллантиришдир. Бу эса, ота-онанинг фарзанд олдидаги, эл-юрт олдидаги бурчини тўғри англашни инсоннинг дунёга келиши ва камол топиб ривожланишига оид қонуниятларни пухта билишини, оилавий муносабатлар доирасида миллий урф-одат ва анъналаримизнинг энг нодирларини турмушга сингдириш орқали болаларда миллий қадриятларга меҳр-муҳаббат уйғотишни, уларни мустақил фикрлайдиган кишилар қилиб тарбиялашни тақозо этади. Бинобарин, ота-оналик шундай масъулиятли вазифаки, унинг жамиятимиз манфаатига мос тарзда амалга оширилиши учун инсон ҳам маънавий жиҳатдан, ҳам психологик жиҳатдан тайёр бўлиши керак.

Касбни пухта эгаллаш ва фидокорона меҳнат қилиш учун илм қанчалик зарур бўлса, фозил фарзандлар тарбиялаш ва уларни инсонларга нафи тегадиган даражада етук қилиб тарбиялаш учун ҳам билим шунчалик муҳимдир. Шунинг учун ўрта асрнинг кўзга кўринган истеъдодли шоирларидан бири Абдибек Шерозий ота-онага, айниқса, аёл кишига илмнинг зарурати тўғрисида шундай ёзган эди: “Илм — аёл учун зийнат. Ақлини нодонликдан халос этган ҳар бир аёл номус, иззат, аёллик қадрини тушуниб этади. Бундай аёл ҳеч бир ишда адашмайди. Илмсиз аёл эса бола тарбиялашда турли хатоларга йўл кўяди”.

БОБОЛАР ВА МОМОЛАР ТАРБИЯСИ

Ўзбек оиласида бола онгида соғлом ғоя ва билимлар шаклланиши жараёнида *оиланинг катталари* — *боболар, момолар, яқин қариндош-уруғлар* ҳам бевосита иштирок этади. Азалий удумга биноан, бола тарбиясида ота-онадан ҳам кўра бобо ва бувиларнинг таъсири кучлироқ бўлади. Улар оиладаги маънавий муҳитнинг бошқарувчилари ҳисобланади. Бундай тарбия анъанаси буюк аجدодларимиз тақдирида муҳим ўрин тутган. Масалан, Амир Темурнинг неваралари тарбияси билан уларнинг оналари эмас, улуғ бибилари-бувилари шуғулланган. Хусусан, Шоҳруҳ Мирзо, Муҳаммад Султон Мирзо, Халил Султон Мирзо, Улуғбек Мирзо сингари темурий шаҳзодалар Сароймулкхоним қўлида тарбия топган.

Хуллас, ота-она ўз боласини ахлоқи ва ҳуқуқий маданияти учун жамият олдида жавобгардир. Ота-оналик бурчига эътиборсиз қараш фуқаролик масъулиятини ҳис этмаслик муҳим ижтимоий бурчни бажармаслик билан тенгдир. Чунки, болани дунёга келтиришдан кўра, уни жамиятга нафи тегадиган, соғлом эътиқодли, солиҳ фарзанд қилиб тарбиялаш мушкулроқдир.

МАҲАЛЛА — ТАРБИЯЧИ

Ўзини ўзи бошқаришнинг миллий модели бўлган маҳалла халқимизнинг азалий удумлари, урф-одатлари ва анъаналарига таянган ҳолда, улкан тарбиявий вазифани бажаради. Кексаларнинг панд-насиҳати, катталарнинг шахсий ибрати, жамоанинг ҳамжиҳатлиги мисолида одамлар онгига эзгулик ғоялари сингдириб борилади.

Маҳалла, аввало, соғлом *ижтимоий муҳит*дир. Бу

ерда кучли таъсирга эга бўлган жамоатчилик фикри маҳалла аҳлининг хулқ-атвори, ўзаро муносабатларини адолат ва маънавий мезонлар асосида тартибга солиб туради. Шу маънода маҳалла, Президентимиз Ислон Каримов таъкидлаганларидек, ҳақиқий демократия дарсхонасидир.

Маҳаллада кенг жамоатчилик ўртасида мафкуравий ишларни самарали йўлга қўйиш учун катта имкониятлар мавжуд. Айниқса, миллий қадриятлар, меҳр-оқибат, эл-юрт шаъни учун кураш каби фазилатлар камол топишида маҳалланинг ўрни беқиёс. Агар бирор маҳаллада ўсган қиз ҳақида бошқа бир одам ноўринроқ гап айтганини, ўша қизнинг маҳалладоши эшитиб қолса, шу қизнинг шаъни учун курашади, уни оқлашга, бегона одамни эса тартибга чақириб қўйишга ҳаракат қилади. Шу маънода маҳалла ҳамжиҳатлик, ор-номус, биродарлик каби фазилатлар тарбиясига ижобий таъсир кўрсатади.

Маҳалла доирасида амалга ошириладиган мафкуравий таълим ва саводхонлик курсларини ташкил этиш, анъанавий байрам ва тадбирлар пайтида муҳтож оилаларга ёрдам кўрсатиш, иқтидорли ёшларни рағбатлантириш, аёллар нуфузини ошириш, ҳар хил адолатсизликларнинг олдини олиш, оммавий ахборот воситалари имкониятларидан фойдаланиш, ўзаро диний муассасалар, мачитлар билан алоқани яхшилаш, ҳамкорликда тадбирлар уюштириш, “Оила дорилфунунлари”да оналар саводхонлиги ва турли авлод вакиллари ўртасидаги муносабатларни такомиллаштириш йўл-йўриқларига ўргатиш орқали ғоявий тарғибот ўзига хос тарзда амалга оширилади. Яъни, бунда ҳам таъсир воситалари сифатида ижтимоий реклама, турли курслар ташкил этиш, оилаларга психологик хизматни йўлга қўйиш, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш, оталар чойхонаси-

дан ёшларни тарбиялаш ишида кенг фойдаланиш, ОАВ орқали берилаётган маълумотларнинг психоллингвистик таҳлилини амалга ошириш, ижтимоий фикрнинг маҳаллалар бўйича мониторингини олиб боришга аҳамият бериш керак. Шунда маҳалла фуқароларни, биринчи навбатда, ёшларни миллий истиқлол мафкураси руҳида тарбиялашнинг ҳақиқий таъсирчан ўчоғига айланади.

Иккинчидан, *оилага психологик ёрдам кўрсатиш шахобчаларининг* ташкил этилиши ҳам оилаларда рўй берадиган турли муаммоларнинг ечимини ижтимоий услублар воситасида ҳал қилиш имконини беради. Уларнинг асосий вазифаларидан бири ота-оналар ва фарзандлар учун миллий мафкура руҳидаги тадбирлар ва маслаҳатлар мажмуини ишлаб чиқишдан иборат бўлади.

АЁЛ, ОНА - ЭЗГУЛИК ТИМСОЛИ

Мафкуравий тарбияда онанинг алоҳида ўрни ва нуфузини ҳисобга олиб, хотин-қизларнинг бола тарбияси ва оилавий рўзгор ишларини юритиш борасидаги биллимонликларини такомиллаштириб бориш, “оналар мактаблари” ташкил этиш ҳам катта амалий аҳамиятга эга бўлади. Чунки Президентимиз ҳукуратимиз томонидан аёлларга билдирилган юксак ишончнинг замирида бу мўътабар зотларга хос буюк оналик меҳр-муҳаббати, уларнинг мафкуравий тарбияга қўшажак кучгайрати, ноёб истеъдодларининг эътирофи ётади. Жаҳон маданияти ва маънавиятига катта ҳисса қўшган Мусо Хоразмий, Беруний, Ибн Сино, Имом Бухорий, Аҳмад Фарғоний, Амир Темур, Улуғбек, Алишер Навоий, Бурҳониддин Марғилонийларни дунёга келтириб, тарбия берган момоларимизнинг ворислари бўлган замонавий аёллар ҳам соғлом фикрловчи, Ўзбекистон та-

раққиёти учун бутун билим ва иқтидорини аямайдиган ёшларни тарбиялаб беришига шубҳа йўқ. Зеро, юртбошимизнинг “Ҳар қайси жамиятнинг маданий даражаси ва маънавий баркамоллиги аёлларга бўлган муносабат билан белгиланади”, деб уларнинг бугунги ҳаётимиздаги ўрнига катта аҳамият бераётгани бежиз эмас.

АНЪАНАЛАР, УДУМЛАР, РАСМ-РУСУМЛАР

Асрлар мобайнида шаклланган, авлоддан-авлодга бебаҳо мерос сифатида ўтиб келаётган **урф-одат, маросим ва байрамлар** ҳам миллий мафқуранинг асосий ғояларини сингдиришда муҳим омил бўлади. Хусусан, Мустақиллик, Наврўз, ўқитувчилар ва мураббийлар, Хотира ва қадрлаш куни каби байрам ва маросимларимизнинг жамият ҳаётига замонавий мазмун бахш этиш йўлидан оқилона фойдаланиш зарур.

Бугунги кунда миллий анъаналаримизни ўрганиш, тарғиб этиш билан бир қаторда тўй-маъракаларни, одат ва удумларни ихчамлаштириш, бу борада исрофгарчилик ва дабдабазликка йўл қўймасликка алоҳида эътибор қаратиш даркор. Бу урф-одат ва анъаналарнинг асосий қисми оилада ва оила аъзоларининг бевосита иштирокида ўтказилади. Шунинг учун ҳам ҳар бир оилавий анъана ва удум мафқуравий тарбиянинг муҳим йўналиши ҳисобланади. Масалан, инсонпарвар, юксак эътиқодли, бағрикенг, меҳр-оқибатли одамларни вояга етказишда кенг маънодаги толерантлик, оилавий муносабатлардаги инсонийлик тамойиллари муҳим ўрин тутди. Ҳар бир ўзбек оиласида муқаддас саналадиган меҳмоннавозлик, қиз ва ўғил болалар тарбияси борасида махсус анъаналарнинг мавжудлиги, йил мавсу-

мига кўра барча оила аъзолари иштирокида ўтказиладиган ҳашарлар, чақалоқнинг дунёга келиши билан боғлиқ ҳамма-ҳаммаси эзгуликка, яъни соғлом мафкуравий муҳитни шакллантиришга хизмат қилади.

МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИ

Инсонга хос маънавий эҳтиёж бўлиб, ундаги умумий маданий савиянинг муҳим кўрсаткичидир. Инсон ўзининг ҳис-туйғулари, ички кечинмалари, ўй-фикрларини бевосита мулоқот жараёнида намоён қилади. Мафкуравий тарбиянинг энг таъсирчан воситаларидан бири ҳам мулоқот ҳисобланади. Чунки инсон қалбида онгида шаклландиган дунёқараш, эътиқод, иймон, виждон, масъулият каби фазилатлар тарбиясида радио-телевидение, газета-журналлар, бадиий ҳамда илмий адабиётнинг ўрнини эътироф этган ҳолда, шуни айтиш мумкинки, юзма-юз кечадиган фикр алмашув, инсоннинг юзи ва кўзига қараб туриб айтиладиган бамаъни сўз ва ҳиссиётларнинг ўрни беқиёс. Шунинг учун ҳам ота-она бир гапни айтиш лозим бўлса, боласининг юзини ўзига қаратиб олиб, зарур юз қиёфаси ва кўзидаги самимият билан фикрини уқтира бошлайди. Ва бундай мулоқот самарали бўлади. Шу боис аудиторияларда ўқитувчи билан ўқувчи, талаба ва домла ўртасидаги мулоқотга таълим ва тарбия жараёнида катта аҳамият берилади.

Оилада ота-она, қайнона-келин, қариндош-уруғлар ўртасидаги муносабатларнинг меъёри, уларнинг мақсадга мувофиқлиги, муносабатлардаги самимият даражаси ҳам ёшларда соғлом фикрнинг, шарм-ҳаё, меҳроқибат, иффат, ибo, назокат, лафз, масъулият каби ижобий фазилатлар ва интеллектуал сифатларнинг на-

моён бўлишига замин ҳозирлайди. Халқимизга хос устувор фазилатлар асосан оилавий муҳитда, яқин қариндошларнинг бевосита аралашувида юз беради. Бу ҳол меҳнатга тўғри муносабат, ҳалоллик, катталарни ҳурмат қилиш, кичикларни эъзозлаш, аяш, урф-одатларни муқаддас билиш жараёнида амалга ошади. Бундай сифатларни ўзлаштира олган ҳар бир ўғил ва қизда оилапарварлик ва юртпарварлик хусусиятлари ривожланиши муқаррар. Лекин оилавий низолар, ажралишларнинг сабаблари таҳлил қилинганда, шу нарса аён бўлмоқдаки, оила муҳитининг носоғломлиги, оила аъзолари ўртасидаги келишмовчиликлар, ўзаро тил топа олмаслик каби ҳолатлар нафақат ўша оила, балки қариндош-уруғлар ўртасидаги хотиржамликка ҳам раҳна солади. Энг ачинарлиси, бунинг оқибатида эътиқодсиз, диёнатсиз, мақсад-маслаксиз болалар, ҳаётда ўз ўрнини топа олмаган инсонларнинг пайдо бўлишидир.

ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ

Ўзбекистоннинг мустақил тараққиёт стратегияси, ўзбек халқининг буюк давлат барпо этиш борасидаги мақсад-муддаолари, миллий истиқлол гоյларини ёшлар қалби ва онгига сингдиришнинг устувор йўналишларидандир.

Истиқлол мафкурасини одамлар қалби ва онгига сингдиришда жамият ҳаётининг барча соҳаларини қамраб олиш, таълим-тарбия, тарғибот ва ташвиқотнинг самарали усул ва воситаларидан оқилона фойдаланиш тақозо этилади.

Таълим ва тарбия соҳалари миллий истиқлол гоյларини ёшлар қалби ва онгига сингдиришнинг устувор йўналишларидандир.

Бунда қуйидаги вазифалар кўзда тутилади:

— таълим муассасаларида болалар ва талабаларнинг ёшига мос равишда миллий истиқлол мафқурасини сингдиришда дифференциал педагогик-психологик дастурни яратиш;

— кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида ўқувчи-талабалар онгида миллий ғоя ва миллий истиқлол мафқурасини шакллантириш ишларини узлуксиз тарзда олиб бориш;

— ўқув дастурлари, дарслик ва қўлланмаларда миллий истиқлол мафқураси ғояларини теран акс эттириш;

— мактаб, лицей, коллеж, институт ва университетларда мафкуравий тарбияни бугунги кун талаблари даражасига кўтариш;

— педагог кадрларнинг мафкура борасидаги билимларини чуқурлаштириш.

Таълим-тарбиянинг ҳар бир алоҳида босқичи ўз навбатида миллий ғояларни ёшлар қалби ва онгига сингдиришнинг ўзига хос омилларини назарда тутати.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ

Бу ўринда ҳар бир ота-она ўз фарзандининг мактабгача тарбияси унинг кейинги тараққиёт даврида қанчалик аҳамият касб этиши, бу давр узлуксиз таълим ва тарбиянинг муҳим босқичи эканини англаб етишига эришиш зарур. Бунда оиланинг мактабгача таълим муассасалари тизимига изчил уйғунлашувига эришишни назарда тутиш керак. Бу даврдаги барча мактабгача таълим-тарбия муассасалари болалардаги умумий саводхонлик ва мактабдаги таълим - тарбияга

тайёрлаш жараёнининг муҳим ва зарурий босқичи сифатида қаралиши лозим.

Бевосита таълим берувчи муассасалар (мактаблар, лицей, касб-хунар коллежлари, олий ўқув юртлари) мафкуравий тарбиянинг асосий ўчоқларидир. Уларнинг барчасида амалга ошириладиган мафкуравий таълим жараёнида, барча ўқув қўлланмалари ва дарсликлар, қўшимча адабиётларда қуйидаги омиллар устивор аҳамият касб этиши лозим:

— Ватан туйғусини шакллантириш: она тилимизга муҳаббат уйғотиш;

— миллий қадриятларга ҳурматни кучайтириш;

— эзгулик тимсоли бўлган аёлни улуғлаш;

— оиланинг ватанпарварлик ҳиссини тарбиялашдаги ролини кўрсатиш;

— маҳалланинг демократия дарсхонаси ва ўз-ўзини бошқариш мактаби эканини тушунтириш;

— умуминсоний қадриятларнинг миллатлараро тоғувлик, бағрикенглик, дунёвий илмларга интилиш ва илғор маданиятни шакллантириш воситаси эканини уқтириш;

— дин ва дунёвий билимларнинг ўзаро қарама-қарши эмаслигини англаштириш;

— маърифатнинг шахс интеллектуал салоҳиятини оширишдаги имкониятлари кенглигини исботловчи далиллар келтириш;

— мафкуранинг фалсафий асосини яратишдаги тарихнинг аҳамиятини очиқ бериш;

— ҳуқуқий маданият соғлом дунёқарашнинг муҳим омили экани тўғрисидаги маълумотларни қўпайтириш.

Бу ишлар ижтимоий гуманитар фанларнинг маъно мазмуни ва уларни ўқитиш технологияларини такомиллаштиришни, ёшларни мустақил фикрли бўлишга ўргатишни тақозо этади. Таълим жараёнида ижти-

мой тренинг машғулотларининг миллий менталитетга мос шакллари билан самарали фойдаланиш тарихий ва маданий меросни чуқур ўрганиш билан бир қаторда илғор, замонавий билимлар эгаси бўлишга интилишнинг ошишига туртки бўлади. Таълим муассасаларида яратилган ўқув қўлланмаларидан тортиб, синфлар ва аудиторияларгача барчасини мафкуравий таълим берувчи ижтимоий рекламалар билан қуроллантириш мақсадга мувофиқдир. Ёшлардаги соғлом дунёқараш ва илмга иштиёқни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашда хомийлик ва васийлик ташкилотлари имкониятларидан тўла фойдаланиш ва шу орқали жамият кенг қатламлари вакиллари таълим-тарбияни такомиллаштириш ишига сафарбар этиш зарур. Дунёвий илмларни мукамал билиш даҳрийлик белгиси эмаслигини ҳар бир ёшнинг теран англаб етиши, муқаддас ислом динимизнинг иймон-эътиқодга, инсоф-диёнатга чорловчи кучини янада оширади. Энг муҳими, мамлакатимизда қабул қилинган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, ҳар томонлама баркамол, билимли, малакали ёшларни вояга етказишнинг жамиятимиз томонидан қабул қилинган тарихий ҳужжати эканини тушунтириш ва уни амалга оширишга бутун кучни сафарбар этиш, зарур.

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР

1. *Ўзбекистон Республикаси Конституцияси*. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1998 йил.
2. *Қуръони Карим*. Тошкент, “Чўлпон” нашриёти, 1993 йил.
3. *Имом Бухорий*. “Ҳадис”. 4 жилдлик. Тошкент, Қомуслар Бош таҳририяти, 1992 йил.
4. *Имом Термизий*. “Саҳиҳи Термизий”. Тошкент, Қомуслар Бош таҳририяти, 1993 йил.
5. *Абу Наср Форобий*. “Фозил одамлар шаҳри”. Тошкент, Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1993 йил.
6. *Абу Райҳон Беруний*. “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар”. Тошкент, 1968 йил.
7. *Амир Темур*. “Темур тузуклари”. Тошкент Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 1996 йил.
8. *Мирзо Улуғбек*. “Тўрт улус тарихи”. Тошкент, 1996 йил.
9. *Алишер Навоий*. “Маҳбуб ул-қулуб”. Тошкент, 1987 йил.
10. *Низомиддин Шомий*. “Зафарнома”. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
11. *Заҳириддин Муҳаммад Бобур*. “Бобурнома”. Тошкент, “Чўлпон” нашриёти, 1989 йил.
12. *Абдулла Авлоний*. “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ”. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 1994 йил.
13. *Маҳмудхўжа Бехбудий*. Танланган асарлар. Тошкент, “Маънавият” нашриёти, 2000 йил.
14. *Ислом Каримов*. “Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура”, 1-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
15. *Ислом Каримов*. “Биздан озод ва обод Ватан қолсин”, 2-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
16. *Ислом Каримов*. “Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир” 3-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
17. *Ислом Каримов*. “Бунёдкорлик йўлидан”, 4-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996 йил.
18. *Ислом Каримов*. “Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби”, 5-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1997 йил.
19. *Ислом Каримов*. “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсиз-

ликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари”. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1997 йил.

20. *Ислом Каримов*. “Маънавий юксалиш йўлида”, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1998 йил.

21. *Ислом Каримов*. “Жамиятимиз мафқураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин”, “Тафаккур” журнали бош муҳаррири саволларига жавоблар. 1998 йил, 2-сон.

22. *Ислом Каримов*. “Тарихий хотирасиз келажак йўқ”, “Мулоқот” журнали, 1998 йил, 5-сон.

23. *Ислом Каримов*. “Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида”. 6-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1998 йил.

24. *Ислом Каримов*. “Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қура- миз”. 7-жилд. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1999 йил.

25. *Ислом Каримов*. “Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз”. 8-жилд, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриё- ти, 2000 йил.

26. *Ислом Каримов*. “Ўзбекистон ХХ асрга интилоқда”. Тош- кент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1999 йил.

27. *Ислом Каримов*. “Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда”. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1999 йил.

28. *Ислом Каримов*. “Миллий истиқлол мафқураси – халқ эъти- қоди ва буюк келажакка ишончдир”: “Фидокор” газетаси мухбири саволларига жавоблар. Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 2000 йил.

29. *Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар*. – Т., Ўзбекистон, 2001.

30. *БМТнинг Инсон ҳуқуқлари декларацияси*. // “Инсон ҳуқуқла- ри: ўқув қўлланмаси”. Тошкент, “Адолат” нашриёти. 1998 йил.

31. “Баркамол авлод орзуси”. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 1999 йил.

32. “Соғлом авлод – бизнинг келажакимиз”. Тошкент, Ибн Сино номидаги нашриёт, 2000 йил.

33. Ўзбекистон Республикаси. Энциклопедия. Тошкент, Қомус- лар Бош таҳририяти, 1997 йил.

34. “Маънавият юлдузлари”. Тошкент, Абдулла Қодирий номи- даги нашриёт, 1999 йил.

35. “Алпомиш: Ўзбек халқ қаҳрамонлик достони”. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 1998 йил.

36. “Жалолиддин Мангуберди”. Тошкент, “Шарқ” нашриёти, 1999 йил.

37. “Қалтис саволларга ҳолис жавоблар”. (Дин ва дунёвий муам- моларга доир) “Тафаккур” журнали, 1999 йил, 3-сон.

38. “Халқ, миллий мафқура ва зиёли масъулияти”, “Тафаккур” журнали, 1999 йил, 2-сон.

39. *Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар (маъ- руза матнлари учун материаллар)*. – Т.: ЎФМЖ, 2001. 182-бет.

МУНДАРИЖА

Сўз боши.....	3
Ғоявий тарбия тушунчаси	5
Ғоявий тарбиянинг моҳияти	7
Ғоявий тарбиянинг мақсади	8
Ёшларни ғоявий тарбиялаш	9
Маъсулият.....	9
Эътиқод	11
Иймон.....	13
Оилавий ва мафкуравий тарбия	18
Ота-оналар саводхонлиги.....	19
Боболар-момолар тарбияси	20
Маҳалла - тарбиячи	20
Аёл, она - эзгулик тимсоли.....	22
Анъаналар, удумлар, расм-русумлар.....	23
Мулоқот маданияти	24
Таълим муассасалари.....	25
Мактабгача таълим муассасалари	26
Тавсия этиладиган адабиётлар	29

Ижтимоий-сиёсий нашр

**МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ
ҲОЯСИНИ ХАЛҚИМИЗ ОНГИГА
СИНГДИРИШ ОМИЛЛАРИ ВА
ВОСИТАЛАРИ**

Масъул муҳаррир **Қ. Назаров**
Муҳаррир **Г. Аҳмедова**
Техник муҳаррир **В. Мещерякова**
Компьютер ишлари **А. Тиллахўжаев**
Мусаҳҳиҳ **У. Валиев**

Босишга 22.01.2002 й. да рухсат берилди.
Бичими 60x90¹/₁₆ Офсет босма.
Шартли б.т. 2,0. Нашр босма табағи 1,05.
13 рақамли буюртма.
Жами 20000 нусха. Баҳоси шартнома асосида.

«Ijod dunyosi» нашриёт уйи.
Тошкент, Навоий-30, 700129.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот
қўмитасининг Китоб-журнал фабрикасида чоп этилди.
Тошкент, Юнусобод даҳаси, Муродов кўчаси,1.

ФАЙЛАСУФЛАР
МИЛЛИЙ ЖАМИАТИ

